

2.12.2014

Dnro 1641/2/13

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Jussi Pajuoja

Esittelijä: Esittelijäneuvos Pasi Pölönen

ASIANAJAJIEN TARKASTAMINEN VANKILOISSA

1

ASIA

Oikeusasiamies Petri Jääskeläinen otti omana aloitteena tutkittavaksi asianajajien tarkastuskäytännöt eri vankiloissa. Asian taustalla oli erään asianajajan oikeusasiamiehelle asiasta tekemä kantelu, jossa oli erityisesti esillä kysymys asianajajasalaisuuden mahdollinen vaarantuminen vankilaan tapaamiselle saapuvan asianajajan tarkastuksessa (dnro 774/4/12). Oikeusasiamies Jääskeläinen katsoi kanteluun 24.4.2013 antamassaan vastauksessa, että selvityksessä esille tuoduista näkökohdista huolimatta asianajajan turvatarkastusmenettelyyn voi liittyä ongelmia asianajajan ja päämiehen välisen luottamussuhteen ja asianajosalaisuuden turvaamisen kannalta. Tästä syystä asianajajien tarkastuskäytännöt vankiloissa otettiin yleisemmin tutkittavaksi omana aloitteena.

Oikeusasiamies Petri Jääskeläisen päätettyä 31.3.2014 tehtävien jaosta oikeusasiamiehen kansliassa 1.4.2014 lukien siten, että muun muassa vankeinhoitoa ja rangaistusten täytäntöönpanoa koskevien asioiden käsittely siirtyi apulaisoikeusasiamies Jussi Pajuojalalle, siirtyi tämä oma aloite minun ratkaistavakseni.

2

SELVITYS

Asian selvittämiseksi Suomen Asianajajaliitolta pyydettiin lausuntoa, jossa pyydettiin erityisesti tietoja Asianajajaliiton jäsenten kokemuksista eri vankiloiden tarkastuskäytännöistä, käytäntöjen mahdollisista eroista ja vaikutuksista asianajajasalaisuudelle ja muille suojattaville intresseille.

Suomen Asianajajaliitto toimitti 28.3.2013 päivätyn lausuntonsa asiassa. Tämän jälkeen asiassa pyydettiin vielä lausuntoa Rikosseuraamuslaitokselta. Lausuntopyynnössä pyydettiin erityisesti ottamaan kantaa yhtenäisen ohjeistuksen tarpeellisuuteen. Rikosseuraamuslaitos toimitti asiassa 15.1.2014 päivätyn lausuntonsa.

3

RATKAISU

3.1

Selvitysten sisältöä

Suomen Asianajajaliitto (jäljempänä myös Asianajajaliitto) totesi lausunnossaan, että Suomen vankiloissa ei noudateta yhtenäistä käytäntöä asianajajiin kohdistuvissa turvatarkastuksissa. Tarkemman oheistuksen puuttumisen vuoksi jopa samassa vankilassa voidaan noudattaa vaihtelevia ja vakiintumattomia käytäntöjä. Yleisesti ottaen tarkastuskäytäntöihin liittyy eniten ongelmia päämiehen ja asianajajan välisen

asianajosalaisuuden kannalta tutkintavankeja runsaasti sijoitavissa vankiloissa. Erityisesti sanottu koskee Vantaan vankilaa.

Asianajajaliiton näkemyksen vankiloiden turvatarkastusten tavoitteet ovat täysin hyväksyttävät. Asianajajien ja oikeudenkäyntiavustajien hallussa olevaa materiaalia tarkastettaessa erityistä huomiota on kiinnitettävä suhteellisuusperiaatteeseen.

Asianajajaliiton käsityksen mukaan avustajan tapaamiseen mukanaan viemien asiakirjojen lehteily on käytäntönä ainakin Vantaan ja Turun vankiloissa. Menettely voi olla omiaan vaarantamaan asianajosalaisuutta. Asianajajaliiton tietoon ei ole tullut, että asiakirjat tarkistava vartija olisi tällöin lukenut asiakirjoja. Kuitenkin jo pelkän esitutkintapöytäkirjan kansilehden pikaisella silmäilyllä ulkopuolinen henkilö voi saada tietoonsa päämiehen tekemäksi epäillyn rikoksen tekoaikoineen. Samoin avustajan henkilökohtaisen kalenterin selaaminen voi paljastaa ulkopuoliselle henkilölle tietoja muun muassa avustajan muista asiakkaista.

Asianajajaliitto pani merkille, että samoista tarkastusten tavoitteista huolimatta asianajosalaisuuden suoja on korostuneempi vangin ja asianmiehen välisessä kirjeenvaihdossa kuin turvatarkastuksissa.

Asianajajaliitto katsoo, että turvatarkastusten tavoitteet ovat saavutettavissa ilman, että tarkastusten yhteydessä lehteillään tai silmäillään avustajan hallussa olevia asiakirjoja ja muuta omaisuutta, joka saattaa sisältää arkaluonteista materiaalia.

Lausunnossa kiinnitettiin huomiota siihen, että edellä mainitussa kanteluasiassa (774/4/12) hankittujen selvitysten ja lausuntojen mukaan asiakirjojen lehteilyä ja asianajajan lompakon tarkastamista on pidetty tarpeellisena sen varmistamiseksi, ettei niissä ole kiellettyjä esineitä tai aineita. Tästä huolimatta avustajan vaatteiden taskuissa tai muutoin avustajan ”päällä” mahdollisesti olevia esineitä ei tarkasteta Turun tai Vantaan vankiloissa muutoin kuin metallinpaljastimella.

Suomen Asianajajaliiton mukaan olisi kaikkien osapuolten – niin avustajien, vankilan henkilökunnan kuin vankien – kannalta tarkoituksenmukaista, että vankiloiden henkilökunnalla olisi yksiselitteiset ohjeet avustajien hallussa olevan omaisuuden tarkastamisesta. Selkeiden ohjeiden puuttuminen on omiaan aiheuttamaan epätietoisuutta osapuolten asemasta ja oikeuksista ja voi johtaa virheellisiin menettelytapoihin.

Asianajajaliitto piti selvänä, että sitä omaisuutta, jota avustaja ei vie tapaamiseen vaan esimerkiksi jättää vartijoille tapaamisen ajaksi säilytettäväksi, ei ole tarpeen tarkastaa.

Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikkö katsoi lausunnossaan, että asianajajaa tai muuta oikeudenkäyntiasiamiestä tai -avustajaa ei ole asetettu vankilan turvallisuustarkastuksia koskevissa säännöksissä eri asemaan kuin muita vankilassa vierailevia henkilöitä. Keskushallintoyksikkö yhtyi Asianajajaliiton näkemykseen siitä, että tarkastusmenetelmien tulee olla suhteellisuusperiaatteen mukaiset. Yksityiskohtaisista tarkastustoimenpiteistä päätettäessä merkitystä voidaan jossain määrin antaa sille, onko kyse asianajajan tai muun oikeudenkäyntiasiamiehen tai -avustajan vai muun henkilön tarkastamisesta.

Lausunnon mukaan avustajan mukana olevien asiakirjojen lehteily esimerkiksi asiakirjat väärin päin kääntäen voi olla tarpeen vankilassa kiellettyjen esineiden tai aineiden löytämiseksi.

Keskushallintoyksikön tiedossa ei ole (esimerkiksi kanteluiden perusteella), miten vankiloiden tarkastuskäytännöt poikkeavat ja millaisia avustajien ”kielteiset” kokemukset eri vankiloissa ovat olleet. Keskushallintoyksikkö katsoi tästä syystä, että se arvioi oikeusasiamiehen ratkaisun jälkeen, riittääkö asiassa oikeusasiamiehen päätöksestä vankiloihin tiedottaminen, vai tuleeko asiasta laatia erillinen ohjeistus.

3.2

Kannanotto

Ensiksi totean selvyuden vuoksi, että tämä ratkaisuni koskee vankeuslaissa (12 luvun 4 §) tarkoitettujen asiamiesten tarkastamista. Määritelmän piiriin kuuluvat asianajajat ja oikeudenkäymiskaaren 15 luvun 2 §:n 1 tai 5 momentissa tarkoitetut oikeudenkäyntiasiamiehet ja -avustajat (julkiset oikeusavustajat, luvan saaneet oikeudenkäyntiavustajat ja niin sanotut EU-asianajajat). Jäljempänä käytän yksinkertaisuuden vuoksi yhteisnimitystä asiamies tarkoittaen kaikkia mainittuja tahoja.

Todettakoon, että yleisissä tuomioistuimissa asiamiehenä toimimisen edellytyksiä muutettiin 1.1.2013 voimaan tulleella lain muutoksella (716/2012) siten, että oikeudenkäyntiasiamiehenä toimiminen on nyt luvanvaraista.

Oikeudenkäyntiasiamiehenä voi toimia vain asianajaja, yleinen oikeusavustaja tai luvan saanut oikeudenkäyntiavustaja. Sitä vastoin hallintolainkäyttölain 20 §:n mukaan hallinto-oikeuksissa ja muissa hallintolainkäyttölakia soveltavissa muutoksenhakuviranomaisissa voidaan käyttää myös muunlaisia asiamiehiä, myös maallikoita.

Erilaisten väärinkäytösten estämiseksi vankiloissa tarvitaan täsmälliset kriteerit suojatun asiामीessuhteen määrittelylle (ks. myös HE 45/2014 vp s. 44). Käsitykseni mukaan se, että hallintolainkäytössä asiamiehenä voi toimia myös maallikko, ei voi vankilassa johtaa siihen tai edellyttää sitä, että asianajajasalaisuuden mukanaan tuoma suoja laajenisi pelkän (asiamies)väitteen johdosta kehen tahansa. Lainkäyttöjärjestelmien erilaisuudesta johtuen asianajajasalaisuutta hallintolainkäytössä ei nykyisellään voidakaan suojata vankilaympäristössä yhtä pitkälle kuin yleisen lainkäytön puolella.

Saamassani selvityksessä ei ole tuotu esille konkreettisia esimerkkejä tarkastustilanteista, lukumäärätietoja tai muita yksilöityjä tietoja mahdollisista ongelmista asiamiesten tarkastuksilla. Käytettävissäni olevien tietojen valossa minulla ei olekaan perustetta epäillä, että asianajajasalaisuuteen olisi puututtu epäasianmukaisesti missään yksilöidyssä asiamiehen tarkastuksessa.

Se, että tarkastuksissa on noudatettava suhteellisuusperiaatetta, on riidatonta. Näin on luonnollisesti meneteltävä kaikissa tapauksissa, siis myös muiden kuin asiamiesten tarkastuksissa.

Asianajajasalaisuuden suojan tarve perustuu toisaalta perustuslain 10 §:ssä turvattuun yksityiselämän suojaan ja viestinnän luottamuksellisuuteen ja toisaalta perustuslain 21 §:ssä turvatun oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteuttamisen edellytyksiin.

Pidän perusteltuna sitä, että asiamiehen kohdalla tarkastustoimenpiteiden tarpeellisuuden ja intensiteetin määrittelyssä otetaan huomioon näiden erityisasema. Kyse on ammattiryhmästä, jonka työn luonne on edellä mainituista perustuslaillisista syistä korostetun luottamuksellista. Tätä luottamuksellisuutta turvataan muun muassa asianajajasalaisuuteen kohdistuvilla todistamiskielloilla (oikeudenkäymiskaassa) ja toiminnan omavalvonnalla (asianajajien

kohdalla Suomen Asianajajaliiton valvontalautakunnassa ja lupalakimiesten kohdalla oikeudenkäyntiavustajalautakunnassa).

Vankilaympäristössä välttämättömien turvallisuusintressien johdosta asianajajasalaisuuden toteuttaminen joudutaan kuitenkin sopeuttamaan normaalista poikkeaviin ehtoihin. Tämä koskee paitsi vankilaan saapumistilannetta, myös olosuhteita tapaamisen jälkeen. Vanki saattaa esimerkiksi säilyttää sellissään asiamieheltään saamiaan oikeusasiodensa hoitamiseen liittyviä kirjeitä tai muuta luottamuksellista tai salassa pidettävää asiakirja-aineistoa. Sellitarkastukset (vangin läsnä olematta) eivät luonnollisesti oikeuta tällaiseen luottamukselliseen aineistoon tutustumista. Kuitenkin ainakin periaatteessa tilanteessa voidaan tunnistaa riski asianajajasalaisuuden suojalle (oikeusasiamiehen ratkaisussa 5.12.2012, dnro 4649/4/11 viitataan Euroopan neuvoston suositusluonteisten vankilasääntöjen 54.8 kohtaan, jonka mukaan vangin tulisi olla pääsääntöisesti läsnä hänen omaisuuteensa kohdistuvassa etsinnässä).

Asianajajaliiton mukaan eniten asianajajasalaisuuden kannalta merkityksellisiä tilanteita esiintyy tutkintavankiloissa. Tätä on pidettävä varsin selvänä, koska tutkintavangin asemaan liittyy vireillä oleva rikosprosessi yleisessä tuomioistuimessa. Tällöin on usein tarvetta myös henkilökohtaisiin asiamiestapaamisiin. Kuitenkin myös vankeusvangeilla voi olla tarvetta luottamuksellisiin asianajopalveluihin ja oikeus tavata asiamiestään.

Pidän yllättävänä sitä, että edes Suomen suurimmassa tutkintavankilassa eli Vantaan vankilassa ei saamani selvityksen mukaan ole olemassa ohjeistusta tapaamiseen saapuvan asiamiehen tarkastamisesta. Tilanteiden toistuvuuden johdosta tarkastamiseen lienee kehittynyt omat käytäntönsä. Ne ilmeisesti toimivat ainakin sikäli tyydyttävästi, että oikeusasiamiehelle ei ole tullut asiasta kanteluita asianajajilta (edellä mainittu kanteluasia pois lukien). Kuitenkin yleisesti ottaen pelkästään käytäntöihin perustuvat linjaukset ovat virhealttiimpia kuin selvä ohjeistus, ja ne ainakin jättävät enemmän sijaa epätietoisuudelle noudatettavista käytännöistä ja niiden pysyvyydestä.

Asianajajasalaisuuden suojan periaatteellisen tärkeyden johdosta katson, että siihen puuttumisen edellytysten tulisi olla mahdollisimman täsmälliset. Asianajajasalaisuuden suojaa palvelisikin nähdäkseni se, että Rikosseuraamuslaitos selvittäisi vielä asiaa – mahdollisesti yhteistyössä Suomen Asianajajaliiton kanssa – ja antaisi asiasta riittävän yksityiskohtaisen ja yhdenmukaisesti sovellettavan ohjeistuksen.

4

TOIMENPITEET

Saatan edellä kohdassa 3.2 esittämäni käsityksen Rikosseuraamuslaitoksen tietoon. Pyydän Rikosseuraamuslaitosta ilmoittamaan minulle 31.3.2015 mennessä asiassa mahdollisesti tarpeelliseksi katsomistaan toimenpiteistä tai toimintasunnitelmista.

Lähetän jäljennöksen tästä päätöksestäni myös tiedoksi Suomen Asianajajaliitolle.